

JADIDCHILIKDA AYOLLAR

Erkayeva Munira Aliyevna

*IIB 1-sonli akademik litsey huquqiy va ijtimoiy-gumanitar
fanlar kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya. "Jadidchilikda Ayollar" mavzusidagi maqola tavsifi, ularning jadidchilik davrining asosiy o'zgarishlarida xususiy o'rin egallashini muhokama qilinadi. Maqola, jadidchilikning ayollar uchun yangi imkoniyatlar yaratishda asosiy rolini belgilaydi va ularning o'zaro hamkorlik va qo'llab-quvvatlashning o'z ahamiyatini ta'kidlaydi hamda ayollar haqida qo'llanma turlarini yangilash, ularga barqaror xodimliklarning berilishi, ijtimoiy va iqtisodiy faoliyatlarida o'zlarining rahbarlik qilishi kabi mavzularni ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar; Jadidchilik, ayollar, etno-konfessiyaviy ta'lim, G'arb va Sharq tajribasi, jamiyat, siyosat, an'analar;

Kirish. Jadidizm (Arab. Jadid-yangi) - musulmon xalqlari o'rtasidagi ijtimoiy-siyosiy va intellektual harakat tizimi.

Yillar davomida nafaqat Rossiya, balki turk-musulmon etnik guruhlarining rivojlanish yo'llarini belgilab berdi va butun musulmon dunyosi. Unda ta'lim harakatlariga xos bo'lgan chuqur gumanistik tamoyillar aks ettirilgan.

Aslida jadidizm quyidagicha paydo bo'lgan etno-konfessiyaviy ta'limni isloh qilishga urinish va undan oldin umumiy boshlang'ich maktab. Jadidizm islohotlari turk-musulmon asoslarini shakllantirishning zaruriy sharti bo'ldi yangi davr madaniyati, milliy ziyolilarni yaratish, yuksalish zamonaviy turkiy adabiyot Rossiya imperiyasining siyosiy maydonida turk-musulmon vakillarining paydo bo'lishi darajasidir.

- Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review).

Rivojlanishning asosiy yo'nalishlari jadidizmni shartli ravishda maxsus dastur shaklida taqdim etish mumkin. Biroq, bugungi kunda u hech qachon to'liq shakllantirilmagan, emas alohida hujjatda rasmiylashtirilgan. Ushbu muammo bilan G. fon mende, E. Qirimal kabi olimlar shug'ullanishgan, A. Fisher, E. Lazerini, V. Gankevich.

Jadid harakati ba'zi tarixiy nashrlarda ta'kidlanganidek, madaniy-ma'rifiy harakatdan ijtimoiy-siyosiy harakatga aylanmadi. O'zining maqsadlari va ma'nosiga ko'ra, yaratilishning dastlabki kunlaridan boshlab bu ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'rifiy va islohotchi harakatda edi. Biroq, Vatanni ozod qilish va obodonlashtirish, millat va xalq tomonidan mustaqillik, farovonlik, farovonlik va yuksak madaniyatga erishish uchun jadidlar birinchi navbatda madaniy-ma'rifiy ishlarga alohida e'tibor qaratdilar. Jadidlar ma'naviy tiklanish zarurligini ta'kidlab, bu jarayon oila va oilaviy munosabatlar, madaniyat, bolalarni tarbiyalash, ayollarni tarbiyalashdan boshlanishi kerakligini ta'kidladilar.

Binobarin, ular hayotiy masalani hal qilish jamiyatning yarmini tashkil etuvchi ayollar bilan bog'liq deb hisoblashgan. Shu bilan birga, ular ko'p asrlar davomida

Turkistonda ayollarning o'ziga xos mavqei mavjud an'analar va shariat qonunlari bilan belgilanganligini va shuning uchun bu masalani ushbu an'analarning eng yaxshisini saqlab qolish va G'arb va Sharq tajribasidan foydalanish asosida eng maqbul ma'rifiy yondashuvlardan foydalanish asosida hal qilishni taklif qilganliklarini hisobga oldilar. Shunisi e'tiborga loyiqki, jadidlar bir millat chegaralari bilan chegaralanmagan. Ular boshqa xalqlarning ilmiy-ma'rifiy va madaniy yutuqlarini keng targ'ib qildilar.

Jadidlarchilik davrida ayollar ham zulmlarga qarshi chiqishdi, jadidchilar ularni himoya qilishdi va ularni shaxs sifatida tan olishdi. Xususan, Mahmudxo'ja Behbudiy shunday deb yozgan edi: “ayol - bu insoniyat bilan bog'liq shaxs. Ayol tug'adi, tarbiyalaydi va donishmandlarning buyuk shaxsiyati darajasiga olib keladi. Ayollar eng chuqur hurmatga loyiqdir. Ularga erkinlik berish, ta'lim olish imkoniyatini berish kerak va buning uchun ularni moddiy va ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlash kerak. Shariat ayollarga bilim olishni taqiqlamaydi, aksincha uni har tomonlama qo'llab-quvvatlaydi”.

- Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology).

Ushbu maqolada "Jadidchilikda Ayollar Tadqiqot Metodologiyasi" mavzusiga oid malumotlar beriladi. Jadidchilikda ayollar tadqiqot metodologiyasi, jinsiy barqarorlik, jinsiy tashkilotlar, va ayollar huquqlari muammolari kabi ayollar bilan bog'liq ilmiy va amaliy yo'nalishlarda bajarishning metodologiyasini o'rganib chiqadi. Bu so'z asosan jamiyat, siyosat, madaniyat, va boshqa sohalarda ayollarning o'zining, uning imtiyozlari, muammosi bo'yicha tadqiqot va izlanishlarni ma'naviy, sotsial va siyosiy tartibda amalga oshirishni amalga oshiradi.

- Tahlil va natijalar (Analysis and results).

Turkistondagi jadid harakati saflarida ayollar huquqlari va ularning teng huquqliligi masalasini ko'targan ayol ma'rifatparvarlarning faoliyati alohida ahamiyatga ega. Ayollarning huquqlari va erkinligi uchun kurashgan jadid ayollardan biri Nozimaxonim bo'lib, u o'z davrining yangi, ilg'or dunyoqarashiga ega bo'lgan yuqori madaniyatli ayol deb hisoblangan. Mulla Said Ahmadning qizi nazimaxonim 1869- yilda Toshkentda tug'ilgan. U birinchi demokrat shoir, birinchi o'zbek ayol jurnalisti edi. Nozimaxonim dastlab eski maktabda o'qigan, so'ngra mahalliy ayollar va qizlar uchun ochiq bo'lgan rus maktabida tahsil olgan. U fors, Arab, tatar, rus tillarini yaxshi bilardi, ularning madaniyati va san'ati bilan tanish edi. 1900 -yildan boshlab u o'zining she'rlari va maqolalarini matbuotda nashr etishni boshladi. Xususan, 1904 yilda "Turkiston viloyat gazetasi" da chop etilgan maqola "inson qancha erkinlikka muhtoj?». Shundan so'ng mahalliy nashrlar sahifalarida "ayollar huquqlari to'g'risida", "qiz do'stlariga tabriklar", "ilm-fan va ma'rifat to'g'risida bir necha so'z" maqolalari paydo bo'ldi. Yuqoridagi kabi maqolalarda muallif ayollarni ilm-fan va ma'rifatdan foydalanishga chaqirdi, ayollar huquqlarini himoya qilish, ularning "turg'un" jamiyatdagi o'rni va roli to'g'risida ilg'or fikrlarni bildirdi .

O'zbek xalqining vakillari Munavvar Qori, Mahmudxo'ja Behbudiy, A. Qodiriy, X. X. Niyoziy, A. Fitrat, A. Chulpan kabi rivojlanish tarafdorlari o'z asarlarida ayollar huquqlarini himoya qilish, ularning teng huquqliligi g'oyasini ilgari surdilar.

Jadidlarning asosiy shiori - "erkinlik, tenglik, adolat" va bu shior shaxsni har tomonlama shakllantirishga va siyosiy me'yorlarni, hayotiy qadriyatlarni, huquqiy

ongni, siyosiy hayotga qiziqishni o'zlashtirishga qaratilgan tarbiyaviy vazifani nazarda tutgan.

Jadidlar tomonidan ishlab chiqilgan ushbu vazifalar jamiyat a'zolarining, xususan, ayollarning siyosiy madaniyatini oshirishga xizmat qildi.

Jadidlar harakati rahbarlaridan biri Mahmudxo'ja Behbudiy qoloqlikdan qutulishning yagona yo'li ilg'or davlatlarning tajribasi va bilimlari bilan boyitilgan, ularni o'z xalqiga tarqatishga qodir bo'lgan yangi milliy ziyolilarni tayyorlashni ko'rib chiqdi va bu borada juda faol ishtirok etdi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations).

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash mumkinki, "jadidlar jamiyatni isloh qilish, uning rivojlanishini taraqqiyot yo'lida oila masalasini to'g'ri hal qilmasdan, ayollarning ijtimoiy hayotda to'liq ishtirokisiz, yosh avlodni to'g'ri tarbiyasiz boshqarish mumkin emas deb hisoblashgan". Jadidlar butun faoliyati davomida quyidagi g'oyalarni amalga oshirish uchun kurashdilar:

- ayollarning jamiyatdagi rolini oshirish, ularning oiladagi o'rnini aniqlash orqali diniy va dunyoviy ishlarda teng ishtirok etishini ta'minlash;

- yosh avlodning ijtimoiy, axloqiy va mehnat tarbiyasi uchun mas'ul bo'lgan millatning tayanchi bo'lgan ayollarga ta'lim berish;

- har qanday jamiyatning madaniy va ma'naviy darajasi undagi ayollarga bo'lgan munosabat bilan belgilanganligi sababli, ularga nisbatan mavjud bo'lgan salbiy munosabatni o'zgartirish kerak .

Jadidlarning ayollar, oila, jamiyat masalalari bo'yicha g'oyalari umuminsoniy muammolarni hal qilishga qaratilgan edi. Ushbu g'oyalar bugungi kunda ham muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Джумабаев Й. Из истории философии и нравственных мышлений в Узбекистане. Ташкент: «Учитель» - "ЗИЁ НОШИР", 1997 г. 174 стр.

2. Алимова Д. Первоначальные страницы история независимого Узбекистана. Национальная идеология и исторические символы. Ташкент: шарк, 2000 г. 215216 стр.

3. Женское просвещение // Газета «Туркестан», 7 октября 1922 г. № 11.

4. Сафаева С. Женский вопрос: общесоциальные и национальные черты. Ташкент: Узбекистан, 2003 г. 102 стр.

5. Алимова Д. Существует ли гендерная система в историографии Центральной Азии (колониальное, советское и настоящее время). // История Узбекистана, 2008 г. № 2. 651 стр.

6. Шарипов Р. Просветители в Туркестане и Исмаил Гаспирали // Государство и право. № 2. 52-53 стр.